

definiri non potest. Fuit ergo opinio Avicennæ, quam referunt Commen. et D. Thomas, 4 Metaph., Com. 3, et lib. 10 Metaph., Com. 8, ens significare accidens quoddam commune rebus omnibus existentibus, nimirum ipsum esse quod rebus accidere dixit, cum eis possit conferri et auferri. Quæ opinio fundata est in significatione vocis *ens*; derivatur enim a verbo *sum*, estque participium ejus; verbum autem *sum*, absolute dictum, significat actum essendi, seu existendi; esse enim et existere idem sunt, ut ex communi usu et significatione horum verborum constat; significat ergo adæquate *ens*, id quod est; unde apud Aristotelem, lib. 1 Physic., text. 17, et sæpe alibi, loco *entis* ponitur, *id quod est*, id est, quod habet actum essendi seu existendi, ut idem sit *ens*, quod existens; dicit ergo *ens* de formali esse seu existentiam, quæ est extra rerum quidditatem.

2. Hanc opinionem attingens Soto, tacito nomine Avicennæ, c. 4 Antepred., quæst. 1, in fine, prius dicit *ens* semper esse participium verbi *sum*, sicut existens, verbi *existo*, et de formali significare esse, de materiali vero, quod habet esse; postea vero declarat, *ens* non solum significare quod actu est, sicut existens, sed quod est actu vel potentia, quia de homine non existente vere dicitur esse *ens*, sicut esse animal vel substantiam, et nihilominus concludit *ens* non dici quidditative de rebus, præsertim creatis, quia dicitur habitudinem ad esse, quod est extra essentiam creaturæ. Et in hoc constituit differentiam inter *ens* et *res*, quod *res* quidditative prædicatur, quia significat quidditatem veram et ratam absolute, et sine ordine ad esse; *ens* autem non prædicatur quidditative, quia non significat absolute quidditatem, sed sub ratione essendi, seu quatenus potest habere esse; et hac ratione existimavit dictum ab Aristotele, 8 Metaph., text. 16, *ens* non poni in definitionibus rerum. Quam totam doctrinam videtur sumpsisse Soto ex Cajet., opusculo de Ente et essentia, c. 4, proxime ante quæst. 6, ubi præter alia dicit, Avicennam solum reprehendi, quia vocat *ens* prædicatum accidentale; proprie enim esse non est accidens, sed substantialis actus; non vero esse reprehensione dignum, eo quod neget, *ens* esse prædicatum essentiale seu quidditativum; hoc enim verum est, cum esse sit extra quidditatem, citatque Div. Thomam, Quodlib. 2, art. 3, dicentem, *ens* de solo Deo prædicari essentialiter, quod etiam significat

1 p., quæst. 3, art. 4 et 5, et 1 contra Gent., c. 25 et 26.

3. *Ens, et participium, et nomen.* — Ad explicandam hanc rem, et tollendam æquivocationem, utendum nobis est usitata distinctione entis, quam Cajetan. et Soto supra sine causa rejiciunt. Fonseca vero merito eam amplectitur, 4 Metaph., cap. 2, q. 3, sect. 2, eamque satis insinuat D. Thom., diet. Quodlib., licet non eisdem verbis. *Ens* ergo, ut dictum est, interdum sumitur ut participium verbi *sum*, et ut sic significat actum essendi, ut exercitum, estque idem quod existens actu; interdum vero sumitur ut nomen significans de formali essentiam ejus rei, quæ habet vel potest habere esse, et potest dici significare ipsum esse, non ut exercitum actu, sed in potentia vel aptitudine, sicut *vivens*, ut est principium, significat actualem usum vitæ, ut vero est nomen, significat solum id quod habet naturam, quæ potest esse vitalis operationis principium. Quod autem hæc distinctio necessario a prædictis auctoribus admittenda sit, patet, nam prior significatio fundata est in proprietate et rigore verbi *sum*, quod absolute dictum actuale esse seu existentiam significat; unde etiam dialectici dicunt in propositione de secundo adjacente, verbum *est* nunquam absolvi a tempore. Et patet etiam ex communi usu, nam si quis dicat, *Adam est*, significat ipsum existere. Habet autem hoc verbum in rigore suum participium in ipso inclusum, in quod potest resolvi prædicta propositio. Rursus constat ex communi usu, *ens*, etiam sumptum pro ente reali (ut nunc loquimur), non solum tribui rebus existentibus, sed etiam naturis rebus secundum se consideratis, sive existentibus, sive non; quomodo metaphysica considerat *ens*, et hoc modo *ens* in decem prædicamenta dividitur. Sed *ens* in hac significatione non retinet vim participii, quia participium con-significat tempus, et ita significat actuale exercitum essendi seu existendi, et ideo hæc vox, *existens*, nunquam dici potest de re quæ actu non existat, quia semper retinet vim participii verbi *existo*; ergo necesse est *ens* in hac posteriori significatione sumi in vi nominis. Unde prædicti auctores re ipsa admittunt hanc partitionem, quamvis verbis contemnant, nam perinde est dicere *ens* interdum significare rem actu existentem, interdum potentia tantum, quod dicere interdum sumi ut participium, aliquando vero ut nomen, seu, ut alii loquuntur, participialiter et nomi-

naliter. Quia, hoc ipso quod *ens* non significat actualem entitatem et existentiam, jam non sumitur in vi participii, sed tanquam nomen verbale. Unde D. Thom., in dicto Quodlib., postquam tractavit de ente, prout dicitur ab actuali esse, subdit: *Sed verum est, quod hoc nomen, ens, secundum quod importat rem, cui competit hujusmodi esse, sic significat essentiam rei, et dividitur per decem genera.*

Questionis resolutio.

4. *Ens participium quid importet.* — Hac ergo supposita vocis significatione, facilis est quæstionis resolutio in communi sumpta. Dicendum est enim primo, sumpto ente in actu, prout est significatum illius vocis in vi participii sumptæ, rationem ejus consistere in hoc, quod sit aliquid actu existens, seu habens realem actum essendi, seu habens realitatem actualem, quæ a potentiâ distinguitur, quod est actu nihil. Hoc totum, cum solum consistat in declaratione simplicissimi conceptus, non potest aliter probari quam ex communi modo concipiendi, et ex significatione vocis a nobis explicatæ. Ac denique, quia ex dictis in præcedentibus sectionibus constare potest, *ens* sub hac ratione posse habere unum conceptum formalem et objectivum, communem omnibus entibus actu existentibus, cum inter se similia sint, et convenient in actuali esse et entitate, constat etiam posse conceptum illum hac voce significari; ergo entis sic sumpti et conceptus ejus ratio non potest in alio consistere, nec potest aliter explicari.

5. Dico secundo: si *ens* sumatur prout est significatum hujus vocis in vi nominis sumptæ, ejus ratio consistit in hoc, quod sit habens essentiam realem, id est non fictam, nec chymericam, sed veram et aptam ad realiter existendum. Probatio hujus conclusionis eadem proportionaliter est quæ præcedentis, quia hic simplex conceptus non potest alio modo intelligi aut explicari.

Quid sit essentia realis.

6. *Ens nomen quid.* — Solum restabat exponendum quid sit essentia realis, vel in quo ratio ejus consistat; nam cum essentia sit secundum quam res dicitur seu denominatur *ens*, ut Div. Thom. ait, de Ente et Essentia, cap. 2, quod maxime verum est de ente in hac acceptione sumpto, ideo non potest satis explicari in quo consistat ratio entis realis, nisi intelligatur in quo consistat essentia realis. In quo duo peti possunt, quæ illis duabus

vocibus indicantur: primum, in quo consistat ratio essentiae; secundum, in quo consistat quod realis sit. Primum non potest a nobis exponi, nisi vel in ordine ad effectus vel passionem rei, vel in ordine ad nostrum modum concipiendi et loquendi. Primo modo dicimus, essentiam rei esse id, quod est primum et radicale, ac intimum principium omnium actionum ac proprietatum, quæ rei conveniunt, et sub hac ratione dicitur *natura uniuscujusque rei*, ut constat ex Aristot., 5 Metaph., text. 3; et notat D. Thomas, de Ente et Essentia, c. 1, et Quodlib. 1, art. 4, et sæpe alias. Secundo autem modo dicimus essentiam rei esse, quæ per definitionem explicatur, ut dicit etiam D. Thomas, dicto opusculo de Ente et Essentia, c. 2, et sic etiam dici solet, illud esse essentiam rei, quod primo concipitur de re; primo (inquam) non ordine originis (sic enim potius solemus conceptionem rei inchoare ab his quæ sunt extra essentiam rei), sed ordine nobilitatis potius et primitatis objecti; nam id est de essentia rei, quod concipimus primo illi convenire, et primo constitui intrinsece in esse rei, vel talis rei, et hoc modo etiam vocatur essentia *quidditas* in ordine ad locutiones nostras, quia est id, per quod respondemus ad quæstionem, quid sit res. Ac denique appellatur *essentia*, quia est id, quod per actum essendi primo esse intelligitur in unaquaque re. Ratio ergo essentiae his modis potest a nobis declarari.

7. Quid autem sit essentiam esse realem, possumus aut per negationem, aut per affirmationem exponere. Priori modo dicimus essentiam realem esse, quæ in sese nullam involvit repugnantiam, neque est mere conficta per intellectum. Posteriori autem modo explicari potest, vel a posteriori, per hoc quod sit principium vel radix realium operationum, vel effectuum, sive sit in genere causæ efficientis, sive formalis, sive materialis; sic enim nulla est essentia realis quæ non possit habere aliquem effectum vel proprietatem realem. A priori vero potest explicari per causam extrinsecam (quamvis hoc non simpliciter de essentia, sed de essentia creata verum habeat), et sic dicimus essentiam esse realem, quæ a Deo realiter produci potest, et constitui in esse entis actualis. Per intrinsecam autem causam non potest proprie hæc ratio essentiae explicari, quia ipsa est prima causa vel ratio intrinseca entis, et simplicissima, ut hoc communissimo conceptu essentiae concipitur; unde solum dicere possumus, es-

sentiam realem, eam esse quæ ex se apta est esse, seu realiter existere. His ergo modis, potest a nobis communis ratio entis declarari; magis autem exacta hujus rei intelligentia pendet ex pluribus quæstionibus. Prima est, qualis sit entitas essentiæ realis, quando actu non existit. Secunda, quid sit existentia actualis, et ad quid necessaria sit in rebus. Tertia, quomodo existentia distinguatur ab essentia. Sed quia hæc quæstiones propriæ fere sunt entis creati, et prolixam requirunt disputationem, ideo eas usque ad disputationem 7 differimus, contenti pro nunc prædicta entis et essentiæ descriptione.

Ens in actu et in potentia in quo convenient.

8. Una vero habitatio circa duas conclusiones positas hic prætermitti non potest, quamvis attingat divisionem entis in ens in actu, et ens in potentia; scilicet, an illa duplex significatio entis nominaliter et participialiter sumpti, sit mere æquivoca, vel ita analogica, ut nullus conceptus, communis utriusque membrum, ei respondeat, an vero habeat aliquem conceptum communem; nam si hoc posterius dicatur, nondum est a nobis communissima ratio entis satis explicata; declaravimus enim singulorum membrorum rationes, non autem rationem entis, ut communis et abstrahentis ab utroque membro. Deinde difficillimus erit ad explicandum talis conceptus et ratio ejus, imo et nomen, quia nec significabitur per *ens* nominaliter sumptum, nec participialiter; non potest autem fingi alius modus significandi abstrahens ab his duobus. Si vero dicatur primum, sequitur non posse dari conceptum entis communem Deo et creaturis, ut possibilibus, sed tantum ut actu existentibus, quod videtur plane falsum, et contra communem modum concipiendi, et contra omnia supra dicta de communissimo conceptu entis. Sequitur deinde hominem æquivocè dici de vero homine possibili, vel actu existente. Patet sequela, quia eadem est ratio de homine respectu illorum duorum membrorum, quæ est de ente respectu entis in actu et in potentia, seu de ente nominaliter et participialiter sumpto; nam, ut participium significat ens in actu, ita nomen ens in potentia. Consequens autem videtur plane falsum; nam *homo* ex vi ejusdem impositionis significat hominem, sive actu existentem, sive possibilem; imo et simplex conceptus hominis, qui illi voci respondet, æque repræsentat hominem existentem, vel possibilem; non est ergo

ibi significatio æquivoca; idem ergo est proportionaliter de ente sub illa duplici ratione seu significatione sumpto, et de conceptu qui illi respondet.

9. *Resolutio. — Exemplum accommodatum ad resolutionis intelligentiam.*—Respondetur, *ens* secundum illam duplicem acceptionem non significare duplicem rationem entis, dividendam aliquam communem rationem, seu conceptum communem, sed significare conceptum entis, magis vel minus præcisum: *ens* enim in vi nominis sumptum significat id, quod habet essentiam realem, præscindendo ab actuali existentia, non quidem excludendo illam, seu negando, sed præcisive tantum abstrahendo; *ens* vero ut participium est, significat ipsum ens reale, seu habens essentiam realem cum existentia actuali, et ita significat illud magis contractum. Unde, sicut animal dictum de ipso genere præcisè sumpto, et de bruto quatenus tale animal est, non dividit aliquem conceptum communem ad animal ut sic, et tale animal, sed dicit eandem rationem animalis ut præcisam vel ut contractam, ita dicendum est de ente sub illa duplici acceptione. Magisque accommodatum exemplum est in dispositione, ut significat quamdam speciem qualitatis ab habitu distinctam, et genus utriusque commune; non enim habet aliquam significationem communem, qua immediate significet alium conceptum communem generi et speciei (id enim impossibile est, quia generi et speciei nil est commune præter ipsum conceptum generis); significat ergo vel immediate genus ipsum, vel immediate speciem quamdam, duplici significatione. Ita ergo *ens* non significat conceptum aliquem communem enti nominaliter et participialiter sumpto, sed immediate habet duplicem significationem, qua significat, vel *ens* præscindendo ab actuali existentia, vel *ens* actu existens. Quocirca illa duplex significatio vel æquivoca est, vel maxime ad æquivocationem accedit secundum quamdam translationem fundatam in aliqua proportionalitate. Primo enim *ens* significasse videtur rem habentem esse reale et actuale, tanquam participium verbi essendi; inde vero translata est illa vox ad præcisè significandum id quod habet essentiam realem. Cujus simile etiam est in voce illa, *dispositio*; nam, ut significat genus et speciem, sine dubio habet æquivocam significationem, vel ad summum analogam secundum quamdam proportionalitatem.

10. Igitur ad exemplum de voce *homo*, quod in contrarium afferebatur, respondetur non esse simile; nam *homo* non habet duplicem significationem, unam qua significet hominem præcisè vel in potentia, aliam qua significet hominem existentem ut sic, sed unicam tantum, qua significat hominem præcisè, sive existat, sive non; quæ significatio est proportionalis, vel similis illi quam habet ens solum in vi nominis sumptum. Alia vero, quam habet in vi participii, non reperitur in hac voce *homo*, neque est ullus terminus incomplexus et simplex, qui significet totum hoc, quod hac voce complexa significatur, *homo existens*. Quod si fingamus vocem hominis transferri ad totum hoc significandum, jam habebit duplicem significationem æquivocam, quam dicimus esse in nomine entis.

11. Ex quo ulterius intelligitur, ens sumptum in vi nominis non significare ens in potentia, quatenus privative vel negative opponitur enti in actu, sed significare solum ens ut præcisè dicit essentiam realem, quod valde diversum est; sicut enim abstractio præcisiva diversa est a negativa, ita ens nominaliter sumptum, licet præcisè dicat ens habens essentiam realem, non vero addit negationem, scilicet carendi existentia actuali, quam negationem seu privationem addit ens in potentia. Quod inde etiam manifeste patet, nam *ens* in vi nominis sumptum commune est Deo, et creaturis, et de Deo affirmari vere potest; ens autem in potentia nullo modo potest prædicari de Deo; imo nec de creaturis existentibus ut sic, proprie dicitur, quia jam non sunt in potentia, sed in actu; cum tamen de illis dici possit *ens*, tam ut participium quam ut nomen, quia, licet habeant actualem existentiam, vere etiam de illis dicitur quod habent essentiam realem, præscindendo, et non negando actualem existentiam.

12. Unde tandem intelligitur, *ens* præcisè sumptum, ut in vi nominis significatur, proprie dividi posse in ens in actu, et ens in potentia, et ens in actu idem esse quod ens significatum per hanc vocem in vi participii sumptam, atque ita illa duo significare rationem entis, vel præcisam, vel determinatam ad actualem existentiam, sive hæc determinatio essentialis sit, ut est in Deo, sive sit extra essentiam, ut censetur esse in creaturis, de qua re inferius disputandum est; ens autem in potentia dicit etiam reale ens, quantum ad realem essentiam, contractum et determinatum non per aliquid positivum, sed per pri-

vationem actualis existentia. Ens autem sic contractum, seu prout in tali statu conceptum, non significatur per hanc vocem *ens*, nec per aliquam aliam incomplexam quæ mihi nota sit, sed solum per hos terminos complexos, *ens possibile*, *ens in potentia*, et similes; quæ omnia sunt diligenter advertenda, nam ex his vocum significationibus multum pendet vera rerum conceptio, et ex his magna etiam ex parte obiter exposita est divisio entis in ens in actu, et ens in potentia, quam iterum postea ex professo tractabimus.

Ens an sit prædicatum essentiale.

13. Atque hinc obiter colligitur rationem entis communissimam, quæ significatur per eam vocem in vi nominis sumptam, esse essentialem, et prædicari quidditative de suis inferioribus, quamvis *ens*, ut actualem dicit existentiam, et significatur per participium essendi, absolute non sit prædicatum essentialiale, nisi in solo Deo. Hæc posterior pars, quatenus ad Deum spectat, Theologica est, et ex principiis naturalibus tractari solet infra, lib. 12, et eam late disserui in tom. 4 tertiæ partis, in disp. 11, sect. 1, et aliquid attingemus infra, disputando de Deo. Quantum vero spectat ad creaturas, pendet ex dicendis infra de distinctione existentia ab essentia in creatura; nunc supponamus, sive distinguantur, sive non, absolute esse dicendum, existere non esse de essentia creaturæ, quia potest illi dari et ab illa auferri, et ita non habet necessariam connexionem cum essentia creaturæ præcisè concepta, sub qua ratione est invariabilis, et necessario dicitur de unaquaque re cujus est essentia; hæc ergo ratione *ens* participialiter sumptum, dicitur non prædicari quidditative seu essentialiter de creaturis, et quoad hoc vera est opinio Avicennæ supra recitata, eamque admittit D. Thomas, dicto Quodlib. 2, et aliis locis supra citatis, solumque potest Avicenna reprehendi, vel eo quod existentiam putaverit esse verum accidens, de quo infra suo loco, vel eo quod aliam acceptionem et explicationem entis omiserit, et ideo simpliciter negandum putaverit, ens sub aliqua ratione, sub qua in decem prædicamenta dividitur, esse posse essentialiale omnibus illis.

14. Probatur ergo altera conclusionis pars (quam immerito Soto negare videtur), quia habere essentiam realem convenit omni enti reali, estque illi maxime essentialiale; ergo ens sub prædicta ratione est prædicatum essen-

tiale. Præterea, esse ens hoc modo convenit creaturæ, etiamsi non existat, quomodo hæc propositio: *Homo est ens*, dicitur esse æternæ veritatis; sed non convenit illi per se secundo, ut proprietas aliqua, quia non supponit aliquid prius a quo dimanet tanquam passio; nam potius ille est primus conceptus cujusvis entis realis; ergo convenit ut prædicatum essentiale, et de quidditate rei. Et hoc modo dixit D. Thom., dicto Quodlib., ens significare essentiam rei, et dividi per decem genera. Aristoteles autem dixit, ens non poni in definitionibus, non quia sit extra quidditatem, sed quia non dicit determinatam naturam, sed intime transcendit omnia, sicut alii dicunt de ente, ut significatur hæc voce, *res*, de quo Soto supra concedit quidditative prædicari, quia significat absolute quidditatem realem; idem enim est significare quidditatem realem, quod significare essentiam realem, quam significat ens, ut præscindit ab actuali existentia, quia essentia et quidditas idem omnino est, solumque etymologia nominum est diversa. Quod vero essentia aut quidditas realis sit, intelligi non potest sine ordine ad esse et realem entitatem actualem; non enim aliter concipimus essentiam aliquam, quæ actu non existit, esse realem, nisi quia talis est, ut ei non repugnet esse entitatem actualem, quod habet per actualem existentiam; quamvis ergo actu esse non sit de essentia creaturæ, tamen ordo ad esse, vel aptitudo essendi est de intrinseco et essentiali conceptu ejus; atque hoc modo ens prædicatum est essentiale.

15. Unde obiter colligo, *ens*, in vi nominis sumptum, et *rem*, idem omnino esse seu significare, solumque differre in etymologia nominum; nam *res* dicitur a quidditate, quatenus est aliquid firmum et ratum, id est, non fictum, qua ratione dicitur quidditas realis; *ens* vero in prædicta significatione dicit id, quod habet essentiam realem: eandem ergo omnino rem seu rationem realem important. Unde Avicenna, tract. 1 suæ Metaph., c. 6, quia non distinxit illam duplicem significationem entis, eam divisit inter ens et rem; nam ens dixit de formali significare actualem existentiam, rem vero solum quidditatem seu essentiam realem, ut notavit D. Thomas, in 2, d. 37, q. 1, art. 1. Ergo attribuendo enti illam duplicem significationem supra explicatam, altera coincidit cum significatione nominis, *res*, scilicet, illa quæ convenit enti in vi nominis sumpti. Et ita Div. Thomas, in dict.

Quodl. 2, dicit nomen *ens*, secundum quod importat rem cui competit esse, significare essentiam rei, et dividi per decem genera. Et per hæc satisfactum est omnibus quæ circa primam opinionem adducta sunt.

SECTIO V.

Utrum ratio entis transcendat omnes rationes et differentias inferiorum entium, ita ut in eis intime et essentialiter includatur.

1. *Entia completa, imo et incompleta in plures conceptus resolubilia, rationem entis participant.* — Hæc quæstio difficultatem non habet in entibus completis, vel quæ per modum completorum entium ab intellectu concipiuntur, ut sunt omnia individua, species et genera, quæ directe in aliquo prædicamento constituuntur usque ad summa genera; nam in hæc dividitur ens, et de illis essentialiter prædicatur, et consequenter de omnibus aliis inferioribus, quæ sub his continentur. Deinde non solum de completis entibus et conceptibus, sed de quibuscunque partialibus, vel incompletis entibus, quæ resolubilia sunt in plures conceptus reales, est etiam indubitatum, in eis intime et essentialiter includi ens, quia, si sunt resolubilia in plures conceptus reales, ergo, ut minimum, debent resolvi in conceptum entis, qui est universalissimus omnium. Item a fortiori hoc constabit ex dicendis.

2. His suppositis, est opinio Scoti, in 1, d. 3, q. 3, et d. 8, q. 2, et in 2, d. 3, q. 6, ens non includi in differentiis ultimis, neque in modis intrinsecis, quibus ad prima decem genera determinatur, neque in suis propriis passionibus, quæ cum ipso convertuntur, ut sunt unum, verum, bonum, de quibus alibi ipse sentit esse positivas et reales proprietates, ut patet in 2, d. 3, q. 1, ad arg. Quid autem Scotus intelligat per differentias ultimas, obscure satis ab eo explicatur; non enim vocat ultimam differentiam, illam quæ constituit ultimam speciem, nam ibi expresse dicit, rationale, vel rationalitatem non esse differentiam ultimam, si anima rationalis est in re ipsa diversa a sensitiva. Igitur differentiam ultimam appellat, quæ sumitur ab ultima realitate formæ, differentiam autem non ultimam, quæ sumitur a tota forma; ut, si est (inquit) in homine una anima, quæ realiter est vegetativa, sensitiva et rationalis, in illa distinguuntur diversi gradus seu realitates formales, et differentia, quæ ab ultima rea-

litate sumitur, dicitur ultima, non solum quia constituit ultimam speciem, sed quia se ipsa differt ab aliis, et non est resolubilis in plures conceptus; si autem fingamus animam rationalem ut sic esse integram, et per se distinctam formam a sensitiva, et omnibus superioribus, tunc, sicut talis forma est intrinsece et quidditative ens, ita differentia ab illa sumpta, est etiam intrinsece et quidditative ens, et ideo ejus conceptus non est simpliciter simplex, sed resolvi potest in conceptum entis, et aliquem alium modum, quo determinetur conceptus entis ad esse talis differentiæ, et ideo talis differentia non est ultima, quandoquidem per aliquid a se distinctum ab aliis differt.

3. *Fundamentum Scoti.* — Et hinc sumitur primum ac præcipuum fundamentum Scoti, nam una differentia non est alia, ut per se notum est; ergo vel convenit cum aliis in conceptu quidditativo entis, vel non; si non convenit, ergo non includit talem conceptum in sua quidditate, et essentia, quod intendimus; si autem convenit cum aliis in illo conceptu, necesse est quod per aliquid aliud differat; ergo una differentia differet ab aliis per aliam differentiam; ergo illa differentia non erat ultima, quandoquidem in aliam ulteriorem resolvitur, et tunc ulterius eodem modo inquirendum erit de illa alia differentia, an includat conceptum quidditativum entis, in quo cum aliis conveniat, atque ita, vel procedemus in infinitum, vel sistendum erit in aliqua differentia ultima, quæ ita per se differat ab omnibus aliis rebus vel conceptibus, ut neque in conceptu entis cum illis conveniat, et consequenter intrinsece et quidditative rationem entis non includat; nam, si includeret, conveniret in ea cum aliis; si autem conveniret, indigeret alia differentia, qua differret, juxta doctrinam Aristotelis, 5 Metaphysicæ, c. 9, et lib. 10, cap. 5, quod ea, quæ inter se conveniunt, differentiis differunt. Atque hæc ratio eodem modo applicari potest ad modos intrinsecos, quibus ens contrahitur ad prima decem genera; nam, cum unumquodque illorum generum concipiatur per modum entis completi, certum est quidditative includere rationem entis, in qua omnia illa genera conveniunt; ergo oportet ut aliquibus modis seu differentiis differant; de illis ergo modis ulterius quæritur an includant ens; nam, si non includunt, hoc intendimus; si vero includunt, quærendum est per quid differant ab aliis et quomodo ad illos

modos contrahatur ens, et ita vel procedetur in infinitum, vel sistendum erit in aliqua differentia seu modo, qui non includat ens; ergo, cum non sit major ratio de uno quam de alio, sistendum erit in primo illo modo, quo contrahitur ens ad substantiam, quantitatem, etc.

4. *Secunda ratio Scoti.* — Atque hoc maxime confirmat secunda ratio Scoti, sumpta ex proportionem inter metaphysicam et physicam compositionem; utraque enim fit ex potentia et actu, seu (ut Scotus loquitur) ex determinabili, et determinante; sed in compositione physica resolutio ultima fit ad ultimam potentiam determinabilem, quæ in sua entitate nihil includat formæ seu actus determinantis, et ad ultimam formam seu actum determinantem, quæ nihil includat potentiam determinabilem; ergo similiter in compositione metaphysica omnium entium resolutio facienda est in ultimos conceptus determinabilem et determinantem, quorum unus alium non includat, nec e converso; sed omnis hæc resolutio ex parte conceptuum determinabilium fit ultimate in conceptum entis, in quo ut sic actu non includitur aliquis modus, seu differentia determinans; ergo etiam ex parte conceptus determinantis debet correspondere aliquis modus, vel differentia, quæ nullo modo includat conceptum entis determinabilem. Denique de passionibus entis plures rationes multiplicat Scotus, quas nunc omitto, quia de iis passionibus dicendum est ex professo disputatione sequente.

Opinio Scoti confutatur.

5. *Differentiæ ultimæ et non ultimæ explicatio Scotica impugnatur.* — Hanc opinionem Scoti merito impugnant Thomistæ, quamvis nonnulli eorum interdum illi faveant, ut infra notabo. Et primo quidem illa distinctio differentiarum ultimæ et non ultimæ, ut ab Scoto proponitur et explicatur, et supponit falsum fundamentum, et insufficientes est. Primum patet, quia revera nulla est differentia, quæ ex tota forma physica sumatur. Primo quidem, quia juxta veriorum sententiam in composito substantiali non est nisi una forma, et tamen omne compositum substantiale habet aliquam convenientiam cum aliis compositis, et cum omnibus substantiis creatis, et consequenter ab illius forma, ut habet convenientiam cum illis, sumitur aliqua differentia non ultima; ergo nulla differentia sumitur a tota forma, sed ultima sumitur ab ultimo gradu seu rea-

litate ejus, ut ipse Scotus loquitur. Quæ ratio procedit de substantiis compositis, sed evidentior est in simplicibus, seu immaterialibus creatis, quæ genere et differentia constant, quia in eis non est nisi una simplex natura, physice loquendo, a qua sumuntur differentia non ultimæ et ultimæ secundum diversos gradus seu conceptus ejus. Et eodem modo procedit ratio in formis accidentalibus, nam ab una et eadem forma secundum rem, verbi gratia, albedine, sumitur differentia non ultima coloris, et ultima albedinis. Deinde, etiamsi daremus in composito substantiali esse plures formas, nulla esset differentia sumpta a tota aliqua forma. Finge enim animam rationabilem in homine esse distinctam a sensitiva, etc., adhuc rationale non esset differentia sumpta a tota forma. Probatur, quia secundum illam formam homo haberet convenientiam cum Angelis in intellectualitate; ergo ab illa forma sumeretur alia differentia prior; ergo differentia rationalitatis, prout est propria hominis, adhuc in eo casu non sumeretur ex tota forma, sed ex ultimo gradu ejus; imo inter eam formam et alias necessario esset convenientia, vel in ratione formæ substantialis, vel in ratione animæ, et principii vitæ respectu aliarum animarum realiter distinctarum; ergo secundum has omnes rationes possent ab illa sumi differentia non ultimæ; ergo nulla esset differentia quæ sumeretur a tota forma; propter similes enim rationes in formis accidentalibus nulla esse potest, a quo tota aliqua differentia unica sumatur, ut Scotus fatetur.

6. *Differentia etiam infimæ.* — Unde ulterius ostendi potest insufficientem esse Scoti divisionem. Omissa enim differentia, quæ sumi dicitur a tota forma, quæ revera nulla est, ut ostendi, Scotus ipse fatetur dari differentiam ultimam, quæ sumitur ab ultima realitate formæ; ergo necesse est ut admittat aliud differentiarum genus, quæ neque a tota forma, neque ab ultima realitate ejus, sed a forma secundum aliquam communem seu superiorem realitatem sumatur, ut erit differentia sensitivi in homine, si in eo anima sensitiva non est r. aliter a rationali distincta, vel sicut differentia coloris in albedine. Talis ergo differentia, neque est ultima, ut per se constat, neque est non ultima, juxta Scoti declarationem, quia non sumitur a tota forma, sed solum a quodam gradu realitatis ejus; ergo insufficienter ab Scoto numerantur hujusmodi differentia. Et quærendum restat, an juxta

illius opinionem hæ differentia, quæ nec sumuntur a tota forma, nec sunt ultimæ, includant intrinsece et quidditative ens, necne. Nam si illæ non includunt ens, sequitur, nullas omnino esse differentias reales quæ ens includant, quod et ipse negat, et per se est satis absurdum; quia, si nulla differentia est ens, nullæ sunt in rebus differentia reales, et consequenter nec per eas constituuntur essentia reales, neque essentialiter distinguuntur. Si autem illæ differentia includunt ens, ergo idem dicendum est de ultimis differentis, etiamsi non sumantur a tota forma, sed ab ultimo gradu ejus. Probatur hæ consequentia, primo, quia hæ differentia subalternæ, verbi gratia, sensibile, non sumuntur a tota forma, sed a quodam gradu reali ejus, et hoc satis est ut includant ens; ergo multo magis id sufficere ut ultimæ differentia includant ens. Patet consequentia, quia talis differentia sumitur a perfectiori gradu illius formæ; ut, verbi gratia, sensibile, et rationale, supposita vera sententia de unitate animæ in homine, sunt differentia, quarum neutra sumitur a tota forma, et sensibile sumitur ab illa secundum gradum superiorem minusque perfectum; tamen, quia forma etiam secundum illum præcisum gradum considerata, realis est, verumque ens, ideo differentia illa ens intrinsece et essentialiter includit; rationale autem sumitur ab eadem formæ secundum inferiorem gradum realem, magisque perfectum, et forma a qua sumitur, etiam secundum illam considerationem, est realis verumque ens; ergo multo majori ratione realis differentia includit intime et essentialiter ens. Præterea nulla est major ratio de una quam de alia, nam tam simplex est conceptus differentia sensibilis, sicut conceptus differentia rationalis; neuter enim alterum includit formaliter, neque e contrario. Quod sic declaro, nam, ut ipse Scotus indicat, hæ differentia, *rationalis*, proprie non differt ab aliis per aliam differentiam, sed per se ipsam, quia, dum ipsa est quo aliud differt, simul etiam est se ipsa differens, ne in infinitum procedamus, ipsamque differentiam speciem faciamus, utpote ex genere et alia differentia constantem; sed totum hoc eodem modo procedit in differentia superiori, scilicet *sensibile*, quia etiam illa non constat alia differentia, neque est species, sed se ipsa differt ab alia sibi opposita, quatenus dividit et contrahit superius genus, et constituit suam propriam subalternam speciem; est ergo eadem

ratio utriusque differentia, et idem est de omnibus superioribus. Quod si dicas hujusmodi differentias subalternas esse determinabiles per differentias ultimas, hoc imprimis nil refert, ut illæ potius quam hæ ens includant; imo, juxta discursum Scoti supra factum, potius sequitur has differentias, prout determinabiles sunt per inferiores, non includere illas, et quatenus determinant superiores, etiam non posse ipsas superiores includere, et consequenter esse tam simplices, quantum esse possunt differentia ultimæ. Et præterea etiam differentia ultimæ, maxime secundum opinionem Scoti, sunt determinabiles per differentias individuales; ergo etiam in hoc est eadem ratio de illis.

7. *Item differentia individuales.* — Unde videtur tandem sequi, consequenter loquendo juxta opinionem Scoti, solas differentias individuales debere dici ultimas, nam illæ solæ sumuntur ex ultima realitate formæ, et per alias nullo modo differunt, neque ut per differentias constituentes (quod commune est omnibus differentiis, ut dictum est), neque ut per differentias contrahentes ad inferiora, quia illas non habent, quod est proprium harum differentiarum individualium. Sed neque Scotus in hoc sensu est locutus de differentiis ultimis, ut patet ex locis citatis, et ex his quæ adduximus, neque de illis dici potest quod ens non includant, propter alias rationes supra tactas, scilicet, quia etiam hæ sumuntur a materia vel forma secundum veram realitatem earum. Item, quia conceptus differentia individualis in se non est simplicior quam conceptus differentia specificæ, vel genericæ, etiam si non sit ita communis vel contrahibilis; hoc enim nil refert ad simplicitatem conceptus; nam potius superiora et universaliora solent esse simpliciora. Et præterea rationes, quas de modis intrinsecis faciemus, de his etiam differentiis individualibus probabunt, nam, ut ostendam, eadem est seu proportionalis earum ratio.

8. *Modi intrinseci entis rationem entis imbibunt.* — Jam igitur de modis intrinsecis falsa etiam ostenditur opinio Scoti. Primo, quia, vel illi modi sunt positivi et reales, vel non. Hoc secundum neque ab Scoto dicitur, neque est verum, ut contra aliquos ostendam, sectione sequenti; quomodo enim possent constituere varias rerum essentias, et essentielle discrimen inter illas, si non essent reales modi et positivi? Si autem hujusmodi sunt, quomodo mente concipi potest, eos non in-

cludere intrinsece et essentialiter ens? Nam ut præcedenti sectione ostendimus, ens intrinsece est, quod habet veram et realem essentiam; aut ergo hi modi habent aliquam realem essentiam, et ita intrinsece et essentialiter sunt ens; vel nullam habent, et sic nec possunt essentiam realem constituere, neque aliquid reale addere ad contrahendum superiorem conceptum, et constituendam determinatam essentiam, et distinguendam illam ab aliis. Et confirmatur, nam si hi modi non sunt ens, ergo nihil sunt; ergo nihil conferre possunt ad essentias reales constituendas. Respondent aliqui, hos modos non esse ens ut quod, tamen esse ens ut quo, seu aliquid entis, et inde neque esse simpliciter et univoce ens, ut Scotus loquitur, neque omnino nihil. Sed hæc responsio solum videtur in verbis consistere, quoniam esse ens ut quo, nihil aliud est quam esse formam seu actum realem in metaphysica constitutione seu compositione; nulla autem potest esse forma vel actus realis alicujus, nisi in se sit aliquid reale, quod est esse in se ens reale; ergo repugnat dicere aliquid esse reale quo, et non ens ut quod, nam illud quo, in hujusmodi quod necessario fundari debet. Quod in omni compositione physica inductione ostendi potest. Est autem eadem ratio in metaphysica compositione, quia etiam in illa potentia et actus concipiuntur ut constituentia integram realitatem, seu essentiam; unde in se etiam considerata necessario concipi debent, ut habentia aliquid realitatis seu essentia saltem partialis; alias non possent concipi ut apta ad constituendum et complendum essentiam realem; et hæc ratio applicari potest ad omnes differentias tam ultimas quam non ultimas genericas, specificas et individuales.

9. Secundo, possunt e contrario hic applicari rationes factæ de differentiis, præsertim illa, quod differentia non ultima, id est subalterna, ideo includit ens, quia sumitur a forma secundum aliquem gradum realitatis ejus; sed etiam hi modi intrinseci sumuntur a forma vel natura secundum aliquem gradum realitatis ejus; ergo etiam includunt ens. Minor declaratur, nam in substantia modus per se sumitur ex realitate cujuscunque naturæ substantialis, quatenus cum aliis convenit in aptitudine subsistendi, et ita in substantiis immaterialibus ille modus sumitur ex tota forma simplici secundum eam præcisam rationem, in materialibus vero ex tota forma metaphysica, seu natura integra, et con-